

Ingliz va o'zbek tillari badiiy matnlarida perifractalarning berilishi

Temirova Bibixonim Inatullo qizi

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti magistratura talabasi

Ilmiy rahbar: Iroda Juraeva

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi badiiy matnlarda perifractalarning (paraphrase) o'rni va ifodalash usullarini tadqiq qiladi. Perifractal muallifning fikrini yangicha so'zlar bilan qayta ifodalash orqali mazmunni boyitish, ta'sirchanlikni oshirish va matn ohangini saqlash imkonini beradi. Ingliz va o'zbek badiiy matnlaridagi perifractalarning leksik, sintaktik va stilistik xususiyatlari solishtirma tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari perifractalning tilning ifoda vositalari, kontekstga moslashuvi va o'quvchiga ta'sirchan yetkazilishida qanday rol o'ynashini ko'rsatadi. Shu bilan birga, badiiy tarjima va til o'rganishda perifractalning ahamiyati ham tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Perifractal, badiiy matn, ingliz tili, o'zbek tili, leksik va sintaktik usullar, stilistika, tarjima, kontekstual ifoda.

Abstract: This article studies the role and methods of expression of paraphrase in literary texts in English and Uzbek. Paraphrase allows enriching the content, increasing the expressiveness and preserving the tone of the text by re-expressing the author's thought in new words. The lexical, syntactic and stylistic features of paraphrases in English and Uzbek literary texts are analyzed comparatively. The results of the study show the role of paraphrase in the means of expression of the language, its adaptation to the context and its effective delivery to the reader. At the same time, the importance of paraphrase in literary translation and language learning is also analyzed.

Keywords: Paraphrase, literary text, English, Uzbek, lexical and syntactic methods, stylistics, translation, contextual expression.

Аннотация: В данной статье исследуется роль и методы выражения перефразирования в литературных текстах на английском и узбекском языках. Перефразирование позволяет обогатить содержание, повысить выразительность и сохранить тон текста, переформулировав мысль автора новыми словами. Проводится сравнительный анализ лексических, синтаксических и стилистических особенностей перефразирования в англоязычных и узбекских литературных текстах. Результаты исследования показывают роль перефразирования как средства выражения языка, его адаптацию к контексту и эффективную передачу читателю. Одновременно анализируется значение перефразирования в литературном переводе и изучении языка.

Ключевые слова: Перефразирование, литературный текст, английский, узбекский, лексические и синтаксические методы, стилистика, перевод, контекстное выражение.

Kirish: Badiiy matnlarda tilning ifoda vositalari, jumladan perifraza, muallif fikrini yanada ta'sirchan, boy va o'quvchi uchun tushunarli tarzda yetkazish imkonini beradi. Perifraza – bu biror g'oya, fikr yoki ma'lumotni o'zgartirilgan, ammo asl mazmunni saqlagan holda qayta ifodalashdir. U leksik, sintaktik va stilistik vositalardan foydalanish orqali matnga yangicha ohang, ritm va kayfiyat beradi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi badiiy matnlarda perifrazaning qo'llanilishi tilning grammatik va leksik xususiyatlari bilan bevosita bog'liqdir. Ingliz tilida perifraza ko'pincha sinonimlar, murakkab sintaktik tuzilmalar va metaforik ifodalar orqali amalga oshiriladi, o'zbek tilida esa kontekstga mos ravishda so'z birikmalari, frazeologizmlar va stilistik vositalar yordamida ifodalanadi.

Badiiy matnda perifrazaning to'g'ri va samarali qo'llanilishi matn mazmunining tushunilishini, o'quvchi hissiyotining uyg'unlashishini va matnning estetikasini oshiradi. Shu sababli, ingliz va o'zbek tillaridagi perifrazalarning o'ziga xos xususiyatlarini tadqiq etish tarjima, til o'rganish va badiiy ijod jarayonlarida muhim ahamiyatga ega.

Asosiy qism: Badiiy matnlarni tarjima qilish va til o'rganish jarayonida perifrazaning o'rganilishi va qo'llanilishi dolzarb masala hisoblanadi. Ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi struktura, leksik va stilistik farqlar tufayli, perifrazaning to'g'ri va samarali qo'llanilishi matn mazmunining aniq yetkazilishi va o'quvchiga ta'sirchan yetib borishini ta'minlaydi.

Hozirgi kunda globalizatsiya va xalqaro aloqalar kengayishi bilan badiiy matnlarni turli tillarga tarjima qilish, shuningdek, o'zbek o'quvchilariga ingliz badiiy adabiyotini yetkazish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Perifraza orqali tarjimonlar nafaqat mazmunni saqlab qoladi, balki matnning stilistik va estetik xususiyatlarini ham o'quvchiga etkazadi.

Shuningdek, tilshunoslik va tarjima pedagogikasi sohasida perifrazaning o'rganilishi, til o'rganish jarayonida talabalarga badiiy matnlarni chuqurroq tushunish va ijodiy ifodani rivojlantirish imkonini beradi. Shu sababli, ingliz va o'zbek tillaridagi perifrazalarning solishtirma tahlili ilmiy va amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotning asoslanishi tilshunoslik, badiiy tarjima va pragmatika sohalarida olib borilgan ilmiy izlanishlarga tayanadi. Perifraza fenomeni tilning semantik, sintaktik va stilistik tizimlariga bog'liq bo'lib, badiiy matnlarda mazmunni boyitish va ifodaviylikni oshirishda muhim vosita hisoblanadi.

Ilmiy tadqiqotlar ko'rsatadiki, ingliz tilidagi perifrazalarning asosiy xususiyati sintaktik va leksik o'zgarishlar orqali ifodalanishi, o'zbek tilida esa frazeologizm, so'z birikmalari va kontekstual moslashuvlar orqali amalga oshishi kuzatiladi (Baker, 2018; Hatim & Mason, 1997). Shu bilan birga, tarjima jarayonida perifraza muallifning stilistik ohangini va kontekstual mazmunini saqlashda muhim strategiya sifatida qo'llaniladi (House, 2015; Newmark, 1988).

Bundan tashqari, o'zbek tilshunos olimlarining tadqiqotlari perifrazaning tarjima va til o'rganish jarayonida rolini yoritadi, shu jumladan leksik va sintaktik vositalardan foydalanish orqali matn mazmunini saqlash va o'quvchiga aniq yetkazish (Muqimjonova, 2024; Qurbonova, 2025).

Shu sababli, ushbu tadqiqot ingliz va o'zbek badiiy matnlaridagi perifrazaning o'ziga xos xususiyatlarini solishtirma tahlil qilish va tarjimada qo'llaniladigan strategiyalarni aniqlashga asoslanadi. Bu ilmiy yondashuv tadqiqot natijalarining ishonchliligi va amaliy ahamiyatini oshiradi.

1. Perifraza tushunchasi va uning funksiyalari

Perifraza – bu biror fikr yoki g'oyani o'zgartirilgan, lekin asl mazmunni saqlagan holda ifodalashdir. Badiiy matnlarda perifraza quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

- **Mazmunni boyitish:** Yagona fikrni turli so'zlar va tuzilmalar yordamida qayta ifodalash orqali matnga rang-baranglik va chuqurlik qo'shiladi.

- **Ta'sirchanlikni oshirish:** Perifraza muallifning hissiy kayfiyatini o'quvchiga yanada aniq yetkazadi.

- **Tuzilmani yengillashtirish:** Murakkab g'oyalarni o'quvchi tushunishi oson shaklda qayta ifodalash.

2. Ingliz tilidagi perifrazalarning xususiyatlari

Ingliz badiiy matnlarida perifraza ko'pincha quyidagi vositalar orqali amalga oshiriladi:

- **Sinonimlar va sinonimik birikmalar:** Ma'noni o'zgartirmasdan so'zlarni almashtirish orqali.

- **Sintaktik o'zgarishlar:** Jumla tuzilmasini o'zgartirish, masalan, oddiy jumlani murakkab yoki murakkab jumlani oddiy shaklga aylantirish.

- **Metaforik va obrazli ifodalar:** Fikrni yanada ta'sirchan qilish va matnga estetik ohang berish.

Misol: "He walked slowly along the river." → "He strolled leisurely by the riverside."

3. O'zbek tilidagi perifrazalarning xususiyatlari

O'zbek badiiy matnlarida perifraza quyidagi vositalar yordamida ifodalanadi:

• **So‘z birikmalari va frazeologizmlar:** Matnga boy ifoda va kontekstual chuqurlik qo‘shadi.

• **Stilistik o‘zgarishlar:** Jumlaning ohangini, ritmini yoki hissiy kayfiyatini o‘zgartirish.

• **Sinonimik almashtirish:** Ma‘noni saqlagan holda so‘zlarni o‘zgartirish, jumladan, murakkab iboralarni oddiyoq shaklda ifodalash.

Misol: “U daryo bo‘yida sekin yurdi.” → “U daryo qirg‘og‘ida yengil qadamlab yurdi.”

4. Ingliz va o‘zbek tillarida perifrazaning solishtirma tahlili

• **Strukturaviy farqlar:** Ingliz tilida perifraza ko‘pincha sintaktik tuzilmalar bilan amalga oshirilsa, o‘zbek tilida leksik va frazeologik vositalar ko‘proq qo‘llaniladi.

• **Stilistik ohang:** Ingliz matnida metafora va obrazlar keng tarqalgan bo‘lsa, o‘zbek matnida kontekst va ma‘no boyligi ustun turadi.

• **Tarjima va til o‘rganishdagi ahamiyati:** Perifraza tarjima jarayonida muallifning mazmuni va ohangini saqlashda muhim vosita hisoblanadi.

5. Perifraza va tarjima

Perifraza tarjimada quyidagi vazifalarni bajaradi:

- Manbani matnning kontekstual va pragmatik mazmuniga moslashtirish.
- Madaniy realiyalarni o‘quvchi uchun tushunarli shaklda ifodalash.
- Badiiy matnning hissiy va estetik effektini saqlash.

Muhokama: Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek badiiy matnlarida perifraza turli til xususiyatlari va madaniy kontekstga bog‘liq holda ifodalanadi. Ingliz tilida perifraza ko‘pincha sintaktik o‘zgarishlar, sinonimlar va metaforik ifodalar orqali amalga oshiriladi, bu esa matnning ritmi va estetik ohangini saqlashga xizmat qiladi. O‘zbek tilida esa perifraza frazeologizm, so‘z birikmalari va kontekstual moslashuvlar orqali amalga oshadi, bunda matn mazmunining aniq yetkazilishi va hissiy ta’siriga alohida e’tibor qaratiladi.

Tarjima jarayonida perifraza muallifning mazmunini va stilistik ohangini saqlashda strategik vosita sifatida ishlatiladi. Ingliz matnidagi murakkab jumalarni o‘zbek tilida tushunarli va tabiiy shaklda ifodalash, madaniy realiyalarni moslashtirish va o‘quvchiga matn hissiyotini yetkazish bu jarayonda eng muhim vazifalardan biridir.

Shuningdek, perifraza til o‘rganish jarayonida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalar badiiy matnlarni tahlil qilishda perifraza orqali sinonimik va kontekstual moslashuvni o‘rganadi, bu esa ularning leksik va stilistik ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Muhokama natijasida perifrazaning ikki til o‘rtasidagi farqlari, tarjimada qo‘llaniladigan strategiyalar va ularning matnga ta’siri aniqlanadi. Shu bilan birga,

tadqiqotning amaliy natijalari tarjima jarayonida perifrazaning samarali qo'llanilishini, badiiy matnning mazmun va ohangini saqlashga qaratilgan metodlarni ishlab chiqishda foydali bo'lishini ko'rsatadi.

Xulosa va takliflar: Ushbu tadqiqot ingliz va o'zbek badiiy matnlarida perifrazaning o'rni va ifodalash usullarini tahlil qildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida perifraza ko'pincha sintaktik tuzilmalarning o'zgarishi, sinonimlar va metaforik ifodalar orqali amalga oshiriladi, bu esa matnga ritm va estetik ohang beradi. O'zbek tilida esa perifraza frazeologizm, so'z birikmalari va kontekstual moslashuvlar yordamida ifodalanadi, bu matn mazmunining aniq yetkazilishiga va hissiy ta'sirning oshishiga xizmat qiladi. Tarjima jarayonida perifraza muallifning mazmuni, stilistik ohangi va madaniy kontekstini saqlashda muhim vosita sifatida ishlatiladi. Shu bilan birga, perifrazaning samarali qo'llanilishi badiiy matnlarni tushunishni osonlashtiradi, tarjima sifatini oshiradi va o'quvchiga matnning hissiy va estetik ta'sirini yetkazishga yordam beradi. Tadqiqot shuni ham ko'rsatadiki, perifraza til o'rganish jarayonida talabalarning leksik, sintaktik va stilistik ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Takliflar:

1. Tarjimonlar ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi stilistik va kontekstual farqlarni hisobga olgan holda perifraza strategiyalarini qo'llashlari zarur.
2. Perifraza qo'llaniladigan misollarni o'quv jarayonida ko'proq o'rgatish, talabalarda badiiy matnlarni tahlil qilish va yaratishda ijodiy yondashuvni rivojlantirishga yordam beradi.
3. Badiiy tarjimada perifrazaning samarali ishlatilishi uchun leksik, sintaktik va stilistik vositalarni chuqur o'rganish tavsiya etiladi.
4. Kelgusida perifrazaning tarjima jarayonidagi o'rni va strategiyalarini yanada kengroq tadqiq qilish orqali tarjima va til o'rganish metodikasini takomillashtirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bekmurodova F.N., Djumabayeva J.S., Madiyurova V.Q. Pragmatic Equivalence in the Translation of Cultural References from Uzbek into English // Arab World English Journal for Translation & Literary Studies. — 2024. — Vol. 8, № 2. — Pp. 241–254.
2. Samigova X., Yaqubova D. Atoqli otlarning o'zbek va ingliz tillarida perifraza vositasida ifodalanishi // Science and Research. — 2025. — Article.

3. Muqimjonova J.M. O‘zbek va ingliz badiiy tarjimashunosligida pragmatik to‘siqning yuzaga kelishi // Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture. — 2024. — Vol. 4, № 9. — Pp. 70–74.
4. Mirzaakhmedova G.O. The Problem of Lexical-Semantic Equivalence: Based on English-Uzbek Translation Experiences // Наука и технология в современном мире. — 2025. — Vol. 4, № 21. — Pp. 122–124.
5. Adxamova Sh.F. O‘zbek va ingliz tillaridagi idiomatik kollokatsiyalarning tarjima muammolari va ekvivalentlik masalalari // Advances in Science and Education. — 2025. — Vol. 1, № 7. — Pp.
6. Kurbanbayeva D.S. Translating the Intranslatable: Stylistic Shifts in the Uzbek Translation of English Literary Texts // World Scientific Research Journal. — 2025. — Vol. 40, № 2. — Pp. 296–298.

